

BORIS DEŽULOVIĆ

CHRISTKIND

■ Laguna ■

Copyright © 2003, Boris Dežulović
Copyright © ovog izdanja 2022, LAGUNA

CHRISTKIND

Sadržaj

00. Uvod	11
01. Knjiga	15
02. Leptiri	25
03. Krik	31
04. Oči	39
05. Vladar	47
06. Zemlja	59
07. Stranac	69
08. Jezero	77
09. Grkinja	85
10. Bitka	95
11. Nož.	105
12. Breza	113
13. Korov	125
14. Krvosas	133

15. Križ	143
16. Kiša	155
17. Revolucija	163
18. Otac	171
19. Kraj	179
20. Epilog	185
<i>O autoru</i>	193

Dragi gospodine uredniče!

Ja imam osam godina. Neki moji prijatelji kažu da Djed Mraz ne postoji. Tata kaže – ako u *The Sunu* piše da postoji, onda postoji. Stoga vas molim, recite mi istinu: postoji li zaista Djed Mraz?

Virginia O'Hanlon (8), učenica trećeg razreda osnovne škole na Upper West Sideu, New York, u pismu uredniku The New York Suna, 1807. godine

Indijanci su vjerovali u više bogova, ali mi danas znamo da nisu bili u pravu. Možda, međutim, uskoro otkrijemo da ni mi nismo bili u pravu. Ja se zato molim samo da postoje Bog i Raj. Ili nešto bolje.

Olivia Susan Clemens (8), učenica trećeg razreda Osnovne škole u Hartfordu, Connecticut, 1880. godine

00. Uvod

To sam ja: ispružen na krevetu naopako, s nogama na uzglavlju, a glavom nauznak prevaljenom preko ruba postelje. U zagušljivu sobu dnevna svjetlost i danas ulazi krišom, poput lopova, provlačeći se kroz uski prostor što ga je još prošlo ljeto iskopalo u sasušanim prozorskim kopcima. Vidim tanku sunčevu traku kako se spušta prema meni, preko crne, vlažne mrlje i stare grafike s prikazom Abrahamove žrtve, otisnute na grubo rezanom komadu papira i zakucane velikim čavlom na nekoć svjetloplavi zid.

To sam ja: izvaljen na plahtama natopljenim znojem visim glavom nadolje, jedva pedalj nad podom od trulih dasaka. Gledam bijelu crtu kako se, sve tanja i tanja, spušta preko Izakova lica; zapravo sam u istom položaju, Izak i ja, izvnutih glava gotovo dodirujemo tlo – on na nekoj stijeni, ja na mokroj postelji – pa je, tako gledajući, njegovo lice jedino na toj grafici uspravno, a sve je drugo obrnuto i izokrenuto, sve osim

dječakova lica i zlokobno uspravljenog noža u Abrahamovim rukama.

To sam ja: gledam Izaka u oči dok traka sunčeva svjetla, iscrtana duhanskim dimom, prelazi preko njegova lica poput straha ili sumnje. Ovako, odozdo gledajući, ta se fina, bijela linija dima zapravo penje prema meni, i ja je pratim – tko zna koliko dugo ovo u stvari već traje – sve dok u jednom trenutku ne dođe do mojih širom otvorenih očiju. Još samo malo, i evo – sada ne vidim ništa, zaslijepljen svjetlom što je presjeklo sobu napola. Ipak, ja se ne pomičem.

To sam ja: stigao sam u posljednji čas – neobavljena posla, ali na vrijeme da ne zaglavim zauvijek u onome tjeskobnom austrijskom gradiću.

Pitate me zašto teško dišem, i kako mogu pušiti tako rano, prije paste za zube i prve jutarnje kave. Pitate me je li sve u redu, zašto su mi oči crvene i otkud takav izbor knjiga i brošura razbacanih po podu, noćnom ormariću i naslonjaču: Stokerov Dracula, dva toma Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts Wilhelma Wattenbacha, Hallivagov auto-vodič po Europi za sezonu 1987/88. i crveni Baedekerov vodič po Austriji i Mađarskoj iz 1896, pa neki fotokopirani Freudovi članci, sarajevsko izdanje Vinetua i poluraspadnuti album s istoimenim sličicama, nekoliko požutjelih primjeraka zloglasnog predratnog antisemitskog časopisa Ostara, Herzlov Der Judenstaat, dobro očuvani primjerak Šulekovog Njemačko-hrvatskog rječnika iz 1860. godine i još cijela gomila novina, časopisa i starih knjiga u koricama

boje vina i naslovima u zlatotisku. Pitate me – gdje si ti, čovječe, bio sinoć?

Duga je to priča, zapravo. Ako imate vremena, smjestite se tu – samo stavite pepeljaru na stočić, bacite taj prastari The New York Sun i sjednite u olinjali, žuti naslonjač. Ispričat ću vam pripovijest o nevjerojatnom susretu koji je mogao promijeniti svijet, a nije promijenio baš ništa, osim jednoga malog, ionako beznačajnog života, onoga moga.

Reći ću vam – svi datumi i događaji, svi likovi, mjesta, naslovi i nazivi koje sam čudesno susreo u četrdeset dana na izmaku toga davnog ljeta stvarni su i istiniti. Ne napominjem to zato što se bojim da mi ne biste vjerovali, već zbog straha da se to ne biste ni zapitali i da vam ne bi bilo važno. Bi li, međutim, priča mogla biti nevjerojatna kad ne bi bila istinita?

I da li bi ikada neka priča postala istinitom da nam u početku nije bila posve nezamisliva i nevjerojatna?

01. Knjiga

TO SAM JA: sjedim udobno zavaljen u vagonu prvog razreda, u trećim kolima *Kaiser-und-könig Eisenbahna* broj 885 na liniji Linz–Salzburg. Na praznom sjedištu kraj mene velika je crna kožna torba, na njoj gomila novina, na vrhu gomile najnoviji *Linzer Volksblatt*, a u mojim rukama berlinski *Die Kritik*. U vrhu je datum – 7. kolovoz 1897. – ispod datuma naslov, *Nationaljudenthum und Zionismus*, a ispod naslova članak o židovskim doseljenicima u Palestini.

Čitam tekst o devet tisuća Židova iz svih krajeva Europe, od Rusije i Galicije do Rumunjske i Poljske, koji su u proteklih deset godina na zemlji svojih predaka podigli dvadeset i šest novih sela, takozvanih *moshavota*, kao zametak obnovljene židovske države – priču o devet tisuća građana koji su postali seljaci, devet tisuća trgovaca, profesora i obrtnika koji su preko noći postali stočari, ratari i graditelji.

Zanimljiva je to priča, bez sumnje, ali svejedno se svaka rečenica već na polovici pretvara u nizove slova

kojima se gubi svako značenje, te se vraćam na njen početak, prije nego su misli pobjegle s novinskog papira, pretvorile se u milijun pitanja, jedno za drugim, pa stale promicati mozgom, tamo iza očiju, poput telegrafskih stupova uz željezničku prugu ispred njih: kako dječak izgleda, kakav mu je otac, je li onakav kakvoga je i sâm mališan opisivao ili je stari tiranin kakvoga su opisivali drugi?

Muškarac koji je ušao u Welsu lijepo pita da li bih bio ljubazan i pozajmio mu *Linzer*, samo da ga prelista, pružam mu ga bez riječi, u prozoru kupea već duže vreme stoji pod čistim staklom uokviren sterilni plavozeleni welsrheidski krajolik, i jedino što je u njemu živo jesu upravo ti telegrafski stupovi, što u jednome trenutku hvataju pravilan ritam, naglašavajući svaki takt kojega na spojevima šina označavaju kotači našega vagona – što ću vidjeti u dječakovim očima, što u njima sada još uopće može biti, kako govori, kako hoda, da li se smije... je li uopće dijete i je li to ikada bio?

Uzimam ponovo *Die Kritik*, opet oni isti dugački, nerazumljivi nizovi slova, odlažem časopis na klupu i pokušavam zabaviti mozak zavodljivim reportažama iz *Wienera*, jedne od onih ilustriranih revija što ih možete naći u kupeima prvog razreda Carskih i kraljevskih željeznica. Sad čitam članak dopisnika iz Sjedinjenih Država, o parobrodu *Portland* što je u Seattle pristao sa 68 kopača koji su u tamošnje banke donijeli milijun dolara u zlatu. Priča je, piše reporter, počela u ovo doba prije točno godinu dana, kad je neki Jim Carmack, loveći losose na sjeveru, zapeo za golemi grumen zlata u Zečjem potoku, pritoku rijeke Klondike.

Ima li možda zlata i dolje, ispod prozora moga kupea, u rijeci što teče uz prugu, ima li zlata uopće u rijekama što teku uz željezničke šine, u sivim vodama što se valjaju ispod mostova – pitao sam se tjerajući misli što su se i dalje množile i sudarale po lubanji u divljim i nepredvidljivim putanjama – i ima li mali iste oči kao na onih nekoliko fotografija koje sam dobio, hoću li ga prepoznati kad ga vidim, može li se dijete prepoznati samo po očima, i ako može, hoće li to biti dovoljno?

Onda opet, iscrpljen ispitivanjem, hvatam novine ili započinjem novu igru, i pitam se kako će ove kuće uz prugu izgledati za stotinu godina, koje će boje biti njihove oronule fasade i gdje se sada rađaju djeca čija će čukununučad graditi kućicu u krošnji onoga mladog hrasta.

Prenuo me je prodoran zvižduk i vlak se uskoro zaustavio u oblaku pare. Podigao sam reviju s poda i bacio kratak pogled kroz prozor. To je, dakle, to: mala, provincijska stanica s drvnim krovom na željeznim stupovima svježe obojenim u zeleno, simpatični brkati skretničar u tamnoplavoj odori, vonj ugljene prašine pomiješan s toplim mirisom svježih peciva, dva studenta s torbama punim kobasica i sira trče prema vagonu drugog razreda, dok neki ljudi mašu za njima, galame i smiju se; u sredini svega, točno iznad ureda *kk. Eisenbahna*, kićena tabla s nazivom gradića uokvirena grozdovima ljubičastog i bijelog cvijeća.

Pomislilo sam kako secesija još nije napustila svoju djevojačku sobu: umjesto modernih, jednostavnih i odmjereno ukrašenih slova s tabli na bečkom *Bahn-hofu*, u provinciji su natpisi na željezničkim stanicama

još ispisani onom strogom *kaiserlich und königlich* goticom kojom se pišu zaglavlja državnih isprava, kakva uostalom i spada ovdje, u predvorje Salzkammerguta, krunske zemlje, drevnoga carskog posjeda iz kojega je nekada u Beč odlazila kamena sol, a danas mu odande na dugačka ljetovanja dolazi nova dvorska i društvena elita, bogati bankari i industrijalci, njihove buduće mlade udovice s ljubavnicima, pomodnim pjesnicima i popularnim skladateljima, te visoki oficiri i dokoni plemići što su svoje titule zavrijedili izgradnjom željezničkih pruga, projektiranjem mostova i drugim osobitim zaslugama za slavu Monarhije.

Smještaj nije bilo teško pronaći – i brkati skretničar i gospodin u željezničkom uredu uputili su me na *Schwarzes Rössl*, tipično gornjoaustrijsko gradsko konačište, s velikim prozorima i puno crvenog cvijeća, smješteno na glavnom trgu, Marktplatzu. Domaćica, ljubazna velika gospođa zamašnog poprsja, frau Hilda Wahlmayr se zove, bila je raspoložena za razgovor.

„Svidjet će vam se naš pansion, ima vrlo dugu tradiciju i najbolju kuhinju u kraju. Vidite ovu knjigu?“, pokazala je potom tamnosmeđom kožom uvezanu knjigu, otvorenu na osmoj stranici. Sudeći po tiho požutjelom papiru, već je dugo tako otvorena stajala na recepciji. Brzo je frau Hilda objasnila i zašto.

„Poklonio nam ju je herr Abraham, irski gospodin koji je bio ovdje lani“, rekla je, držeći kažiprst na osmoj stranici i sklopivši knjigu kako bih vidio korice. Na njima je velikim crnim slovima pisalo *Notes, Ecclesiolo- gical and Picturesque, on Dalmatia, Croatia, Istria, Styria, with a Visit to Montenegro*, a ispod, manjim

slovima – zamolio sam da mi približi knjigu – *by the Rev. J.M. Neale, M.A.* Putopis po Dalmaciji, Hrvatskoj i Istri? Bilo je to prvo iznenađenje.

„Ha!“, uskliknuo sam upravo tako, dakle iznenađeno, pokazujući na naslov knjige. „Pa, ja dolazim odatle, iz Dalmacije!“

„Vi se šalite!“, uskliknula je sada frau Wahlmayr.

„Da“, rekao sam, nasmijavši se. „Mislim, ne, ne šalim se. Dolazim iz Splita, iz Dalmacije.“

„Nevjerojatno!“, nije prestala klikatati gospođa. „A ja sam vam u stvari htjela pokazati ovo...!“

Opet je otvorila knjigu na osmoj stranici i, kažiprstom prateći tekst, stala čitati naglas.

„As we enter the quaint little town...“, bla, bla...“, znala je, očito, engleski dosta dobro, kao što je, jednako očito, znala i taj pasus napamet, „ha, evo ga: ‘... and take up our abode at a quiet little country inn, the *Schwarzes Rössl.*’ Vidite? Spominje se naš pansion! Znaite, velečasni John Mason Neale, rektor koledža Sackville u Sussexu, skladatelj i pisac, bio je u ovom pansionu prije više od trideset pet godina, u vrijeme kad je moj otac ovdje radio kao *hausmeister!* Tako je, eto, na početku ovoga svog putopisa velečasni Neale opisao i boravak u našem gradiću. A vi ste, kažete, iz Dalmacije?“

„Da“, rekao sam listajući knjigu. Na trećoj stranici, u dnu, pisalo je „London, J. T. Hayes, Lyall Place, Eaton Square, 1861“. Knjiga je, koliko sam dalje vidio, bila posvećena Njegovom carskom apostolskom veličanstvu Franji Josipu I, i podijeljena na poglavlja čije sam naslove čitao u sebi: *Istria, Veglia, Zara, Sebenico...*

„Da, iz Dalmacije, točnije iz Splita“, podigao sam pogled. „To je grad na jadranskoj obali... Evo, ovaj ovdje“, okrenuo sam knjigu prema gospođi i pokazao joj naslov: *Chapter VIII – Spalato*.

„Ne, žao mi je, nisam čula“, izgledala je kao da se iskreno ispričava što nikad nije pročitala putopis velečasnog Nealea, iako cijelo vrijeme stoji tu, na pultu, otvoren na osmoj stranici.

„Nije važno, zaista“, nasmiješio sam se, i vlastite su mi riječi istoga časa zazvučale tako formalno da mi je pred veselom i rječitom domaćicom pansiona bilo gotovo neugodno. Odlučio sam pokazati više interesa za razgovor, tim više što me, zapravo, zaista zanimalo otkud uopće na ovom stolu, u starom konačištu na rubu Gornje Austrije, putopis po Dalmaciji i Hrvatskoj. „Recite, taj engleski gospodin, koji vam je poklonio knjigu...?“

„Ah, da, herr Abraham, on je u stvari Irac“, živnula je frau Wahlmayr. „I on je pisac. Dva puta je bio ovdje i cijele dane provodio u benediktinskom samostanu, tu preko puta, izučavajući neke stare knjige i rukopise. Donio nam je ovu knjigu iz Londona kao poklon... naravno, samo zbog tog što se spominje pansion. Vrlo prijazan i duhovit gospodin. Herr Wattenbach ga dobro poznaje.“

„Wattenbach?“, uljudno sam postavio potpitanje koje se od mene očekivalo.

„Profesor Wilhelm Wattenbach, upravo je sad ovdje, odsjeo je kod nas, i ako bude prilike, rado ću vas upoznati s njim“, cvrkutala je gospođa Wahlmayr. „On je, znate, prilično poznat njemački znanstvenik,

povjesničar i istraživač starih knjiga, profesor na Berlinskom univerzitetu. A kako i on povremeno u samostanskoj knjižnici proučava stare rukopise, tamo je i upoznao tog irskog književnika, gospodina Abrahama. Čak nam je donio i najnoviju knjigu, želite li je vidjeti?“

„Čiju najnoviju knjigu, svoju?“, upitao sam.

„Ne“, nasmijala se frau Hilda. „Herr Abrahamovu!“

„Da, rado... Vrlo ste ljubazni“, zahvalio sam odsutno, gledajući uokvirene fotografije na zelenom zidu iza njenih leđa. Ono je sasvim sigurno otac, *hausmeister* pansiona *Schwarzes Rössl*, što znači da je ova tanka žena njegova supruga, a ovo dijete...

„Princ Rudolf“, rekla je iznenada gospođa Wahlmayr vrativši se s knjigom u rukama.

„To je princ Rudolf?“, upitao sam istinski iznenađen slikom austrijskoga princa u jednostavno skrojenoj haljini, s mašnicom u kosi.

„Ah, to!“, nasmijala se frau Hilda zvonko. „To sam ja, naravno, kad sam imala trinaest godina, s ocem i majkom. Mislila sam, u stvari, da gledate ovu fotografiju dolje. To je, naime, princ Rudolf, snimljen kad je prije desetak godina zaglavio dva dana ovdje sa ženom Stefanijom. I on je spavao ovdje. I Katherine Schratt, vidite je ovdje sa cijelom ekipom *Burgtheatera*, to je snimljeno prije nego što je pansion preuređen. I Heinrich i Leopoldina su bili ovdje, znate? Samo što, naravno, nemamo sliku...“, nastavila je iznenada se stišavši. „Moj djed je davno jednom, sasvim slučajno, spasio život Heinrichu, još dok je ovaj bio dijete, i postao dobar prijatelj s njegovim ocem, nadvojvodom Ranierijem, pa kasnije i sa sinom, i kad je trebalo...

znate već, kad je bilo to s Leopoldinom... djed je preko moga oca Heinrichu ovdje jamčio diskreciju.“

„Heinrich i Leopoldina?“, pitao sam više za sebe.

„Nadvojvoda Heinrich i Leopoldina Hofmann, ona pjevačica... sjećate se valjda tog skandala?“, iskreno se čudila frau Hilda mojoj zaboravnosti, pružajući mi knjigu na koju sam, kad već govorimo o tome, već bio zaboravio. „Evo, izvolite, to je taj herr Abrahamov najnoviji roman, izašao prije tri mjeseca, u svibnju, kaže profesor. Upravo ga čitam i nevjerojatno je napet“, govorila je dok sam prema sebi okretao knjigu presvučenu bijelim omotom na čijemu je vrhu velikim crvenim slovima pisalo *Dracula*, a ispod njih, manjim slovima, *by Bram Stoker*.

Gledao sam u knjigu i osjećao kako mi se srce penje uz zdrijelo i ispunjava cijelu lubanju, pulsirajući u potiljku poput žabljeg podbratka: pa da, herr Abraham je Abraham Stoker, Bram Stoker, autor *Dracule!* Bram Stoker je bio ovdje! Bilo je to drugo iznenađenje, i stvari su u malom austrijskom gradiću postajale sve zanimljivije. Pažljivo sam otvorio knjigu i opet, po navici, prvo pogledao u dno treće stranice, gdje je malim slovima pisalo *Archibald Constable and Company, 2 Whitehall Gardens, Westminster, England, 1897*, a onda sredinu rastvorene knjige lagano primakao nosu: miris niti tri mjeseca starog, prvog izdanja Stokerovog *Dracule!*

„A kojim dobrom ste vi ovdje, ako smijem pitati?“, upitala je frau Hilda ne ostavljajući, za razliku od mene, nimalo mjesta sumnji da li je to doista zanima.

„Pa, moglo bi se reći da sam i ja ovdje zbog svojevr-
snog istraživanja“, neuvjerljivo sam se izvukao vraćaju-
ći joj *Draculu*. Lagano sam se pritom naklonio i podigao
torbu s poda, pokazujući tako namjeru da završim raz-
govor i povučem se u sobu. Putopis velečasnoga Nealea,
pak – toplo zahvaljujem – rado ću pročitati.